

מזבח הזהב - מזבח הקטורת

"וּשְׁכַנְתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהֵייתִי לָהֶם לֵאלֹהִים: וַיִּדְעוּ כִּי אֲנִי ה' אֱלֹהֵיהֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְשִׁכְנִי בְּתוֹכְכֶם אֲנִי ה' אֱלֹהֵיהֶם". (שמות כט מה-מו).¹

"וְעִשִׂית מִזְבֵּחַ מִקְטָר קֹטֶרֶת עֲצֵי שִׁטִּים תַּעֲשֶׂה אֹתוֹ" (שמות ל א).²

"וְהַקְטִיר עָלָיו אֶהְרֹן קֹטֶרֶת סַמִּים בַּבֶּקֶר בַּבֶּקֶר בְּהִיטִיבוֹ אֶת הַנִּרְתָּ יִקְטִירָנָה ... וְכַפֵּר אֶהְרֹן עַל קַרְנֹתָיו אַחַת בַּשָּׁנָה מִדַּם חֲטָאת הַכֹּפָרִים אַחַת בַּשָּׁנָה יִכַּפֵּר עָלָיו לְדַרְתֵּיכֶם קֹדֶשׁ קִדְשִׁים הוּא לָהּ" (שמות ל ז-י).³

אוצר המדרשים (אייזנשטיין) מלאכת המשכן עמוד 302

שלשה שמות יש לו למזבח זה: מזבח הקטרת מזבח הזהב מזבח הפנימי.⁴

אבן עזרא שמות כה כב

והנה משה, כאשר הקהיל כל העדה, החל לומר להם בתחילה המשכן והאהל (שמות לה, יא), ואחר כך הארון...⁵ ויש לתמוה, למה לא הזכיר מזבח הקטרת! והתשובה בדרך משל, כי הכבוד לא ימוש, על כן הארון דמות כסא. והנה מנורה ושולחן ערוך. על כן לא הזכיר מזבח הקטרת רק אחר מזבח העולה, בעבור שיזוהר, לא תעשו עליו עולה ומנחה ונסך (שמות ל, ט). ומשה הזכירו לבני ישראל אחר המנורה, וכן במעשה.⁶

רמב"ן שמות ל א

ועשית מזבח מקטר קטורת - הנה מזבח הקטרת מן הכלים הפנימיים היה, ראוי שיזכירונו עם השולחן והמנורה שהוא מונח עמהם, וכן הזכירם במעשה בפרשת ויקהל (להלן לו כה)! אבל הטעם להזכירו כאן אחר המשכן וכל כליו והקרבתו, בעבור שאמר בתשלום הכל ונקדש בכבודי (לעיל כט מג), ושכנתי בתוך בני ישראל (שם מה), אמר כי עוד יתחייב להם שיעשו מזבח מקטר קטורת להקטיר לכבוד השם.⁷ וזהו רז שנמסר למשה רבינו שהקטורת עוצרת המגפה (שבת פט א), כי הקטורת במידת הדין, שנאמר: ישימו קטורה באפך (דברים לג י), מן

¹ ככה מסתיים פרק כט בפרשתנו, בפסוקים המסיימים את ציווי עבודת המשכן. ראה רש"י, רשב"ם, רס"ג, ובפרט אבן עזרא ורמב"ן על המילים: "לשכני בתוכם" ועל הקשר בין המשכן ויציא מצרים. האם יציאת מצרים הייתה על מנת לבנות את המשכן ולהשרות שכינה בישראל? האם זו הייתה מטרה או תנאי? או שמא ההפך, שהשראת השכינה היא תזכורת ליציאת מצרים. וזה נושא חשוב ונכבד שבע"ה נזכה לדון בו כעת חיה בשנת תשע"ב - תהא שנת עיונים בתורה.

² חשבנו שסיימנו ומסתבר שלא. לאחר שמתחילת פרשת תרומה ועד כאן פורטו וסוכמו כל כלי המשכן, הפנימיים והחיצוניים, כולל החצר וקלעיה, יריעות המשכן וקרשיו וכו', וכמו כן פורטו בגדי הכהונה ועבודת הכהנים, כולל חניכתם וקרבן התמיד שניים בכל יום והסתיים העניין בפסוק שלעיל, כאילו נזכרה התורה, אגב תיאור עבודת הכהנים, שרגע, יש עוד פריט חשוב אחד, בקודש פנימה, כלי משכן מרכזי שעומד הכי קרוב לפרוכת המבדילה בין הקודש וקודש הקדשים - מזבח הקטורת הנקרא גם מזבח הזהב. ראה באתר דעת מיקום מזבח הזהב [במבט על המשכן מלמעלה](#). ושם אפשר בלחיצות העכבר לנוע בין כל חלקי מבנה המשכן וכליו בצורה נאה ומרשימה. מומלץ למבוגרים וילדים כאחד. אכן, מיוחדת פרשת מזבח הקטורת במיקומה בתורה וכבר עמדו על כך פרשנים רבים. השווה מיקום זה עם מיקום מזבח הקטורת בפרשת ויקהל!

³ למזבח הזהב יש תפקיד יום יומי ועבודתו קשורה בעבודת המנורה ובקרבן התמיד. שים לב גם איך הוא חותם את פרשתנו ובעתם מתחבר למעשה הקטורת הנזכר גם הוא בפרק ל, הגם שזה כבר בפרשת כי תשא הבאה. בנוסף, כבר כאן מוזכר תפקידו המיוחד ביום המיוחד יום הכיפורים; וכאילו בדרך אגב מספרת לנו התורה כאן, הרבה לפני פרשת המועדות שבספר ויקרא (ולפני התיאור המיוחד בפרשת אחרי מות), שיש יום מיוחד בשנה הוא יום הכיפורים. אגב תיאור מעשה מזבח הקטורת, נזכר כאן יום הכיפורים לראשונה בתורה. האם יש בתיאור עבודה אלה להסביר את שאלתנו לעיל בדבר מיקום מעשה מזבח הקטורת?

⁴ זאת בניגוד למזבח העולה (הקרבתו) הוא מזבח הנחושת, המזבח החיצוני. ראה בהמשך המדרש שם: "מזבח הזהב נמשל בנפש של אדם, מזבח נחשת בגופו של אדם" ולמרות הבדלים אלה נראה להלן שיש מעין ניגוד משלים בין שני מזבחות אלה. ומה על מזבח האדמה או האבנים שנזכר בסוף פרשת יתרו, שמות כ: כ: "מִזְבֵּחַ אֲדָמָה תַּעֲשֶׂה לִּי וְזָבַחְתָּ עָלָיו ... וְאִם מִזְבֵּחַ אֲבָנִים תַּעֲשֶׂה לִּי לֹא תִבְנֶה אֹתָהּ גִזִּית?"

⁵ בקטע זה שקצרנו בו, מתמודד אבן עזרא עם הסתירה הידועה בין סדר הכלים שבפרשת תרומה וסדרם בפרשת ויקהל. ומסביר שבפרשת תרומה מספר משה את סדר הכלים בסדר הפוך שכן "מנהג הלשון לבאר האחרון שהשלים בו". ראה דברינו ארון קודם או משכן קודם בפרשת ויקהל. אך דא עקא, שאם כך, איך לא נזכר מזבח הקטורת בפרשת תרומה בעוד שבפרשת ויקהל הוא בתוך סדר הכלים?

⁶ לא זכינו להבין את דברי אבן עזרא עד תומם, בפרט לא המילים: "כי הכבוד לא ימוש, על כן הארון דמות כסא. והנה מנורה ושולחן ערוך". ראה מפרשי אבן עזרא שמשווים קטע זה לדברי השונומית שמכינה לאלישע: יטה ושולחן וכסא (מלכים ב ד ז). אבל סיום דבריו, הוא מוטיב שנמצא במפרשים ומדרשים רבים שמזבח הקטורת בא על דרך ההנגדה למזבח העולה. על מזבח זה, מזבח הזהב, לא תקריבו עולה, מנחה וזבת. פה רק ריח ניחוח לה' כפי שעוד נראה. מזבח הזהב הוא משהו נוסף על כל כלי המשכן. כאילו שהמשכן יכול להיות גם בלי מזבח הקטורת. דווקא הוא, המזבח הפנימי, הוא משהו חיצוני ותוספת.

⁷ אחרי השלמת המשכן, אחרי שסוכם מעשהו ונאמר: "לשכני בתוכם", נאמר גם "ונקדש בכבודי". קדושת המשכן יש בה גם סכנה, כפי שהוא ממשיך ומבאר ולכן בא מזבח הקטורת. זו אולי גם כוונת אבן עזרא לעיל בדבריו: "כי הכבוד לא ימוש, על כן הארון דמות כסא. והנה מנורה ושולחן ערוך". הקדושה כבר כאן וצריך עוד משהו מעליה. שניים בעצם: כבוד השם וריפוי למידת הדין.

וחרה אפי (שם לא יז).⁸ והוא מה שאמר בקטורת זרה ועל פני כל העם אכבד (ויקרא י ג), שידעו כבודי כי לא ישא לפשעכם ויזהרו בכבודי.⁹

ספורנו שמות פרק ל

מזבח מקטר קטורת. שיספיק בו מעט אש לקטורת בלבד, ולא יצטרך להיות חלול ולמלאותו באדמה, כמו שהוצרך למזבח העולה לעשות האש תמיד על האדמה. אבל היה האש בזה המזבח על צפוי שהיה של זהב, ובהיות האש מועט לא הספיק לשרוף את גרם המזבח שהיה של עץ.¹⁰

ולא הוזכר זה המזבח עם שאר הכלים בפרשת תרומה, כי לא היתה הכונה בו להשכין האל יתברך בתוכנו, כמו שהיה הענין בשאר הכלים, כאומרו: ושכנתי בתוכם, ככל אשר אני מראה אותך את תבנית המשכן ואת תבנית כל כליו (לעיל כה, ח-ט). גם לא היה ענינו להוריד מראה כבודו בבית, כענין מעשה הקרבנות, כאמרו ונועדתי שמה לבני ישראל (שם כט, מג). וכן העיד משה רבינו באמרו זה הדבר אשר צוה ה' תעשו, וירא אליכם כבוד ה' (ויקרא ט, ו). אבל היה ענין זה המזבח לכבד את האל יתברך אחרי בואו לקבל ברצון עבודת עמו בקרבנות הבקר והערב, ולשחר פניו במנחת קטורת, על דרך: הבו לה' כבוד שמו, שאו מנחה ובואו לפניו (דברי הימים א טז כט).¹¹

ספר מורה הנבוכים חלק ג פרק מה

והצורך למזבח הקטורת ומזבח העולה וכליהם מבואר...¹² וכאשר היו שוחטים במקום המקודש בהמות רבות בכל יום ומחתכין בו הבשר ושורפין ורוחצין בו הקרב והכרעים, אין ספק שאילו היו מניחים אותו על זה הענין היה ריחו כריח מקומות הבשר. מפני זה צוה להקטיר בו הקטורת שתי פעמים בכל יום, בבקר ובין הערבים, להטיב ריחו וריח בגדי כל העובד בו. כבר ידעת אמרם מיריחו היו מריחים ריח הקטרת.¹³ וזה ג"כ ממה שמעמיד יראת המקדש. אבל אם לא היה לו ריח טוב כל שכן אם היה לו שכנגדו, היה מביא בלב האדם הפך ההגדלה, כי הנפש תתרחב מאד לריח הטוב, ותטה אליו ותתרחק מן הריח הרע ותברח ממנו.¹⁴

⁸ ראה מדרש תנחומא פרשת תצוה סימן טו: "ראה כמה חביב הקטרת שע"י הקטרת נעצרה המגפה, בשעה שאמר משה לאהרן קח את המחתה ותן עליה אש מעל המזבח ושים קטורת: ויקח אהרן כדבר משה וירץ אל תוך הקהל והנה החל הנגף בעם (במדבר יז)."

⁹ וכבוד זה, קשור גם במיקום המזבח הכי בסמוך לפרוכת, היינו לקודש הקדשים, כפי שמסיים שם רמב"ן את דבריו: "ולכך אמר כאן (בפסוק ו) ונתת אותו לפני הפרכת אשר על ארון העדות לפני הכפורת אשר על העדות אשר אועד לך שמה, כי מה צורך להאריך בכל אלה ולא אמר ונתת אותו לפני ארון העדות באהל מועד, כאשר אמר בפרשת ויקהל (להלן מ ה), אבל הוא להורות על ענינו". נראה דברי רמב"ן ואבן עזרא משלימים זה את זה ועדיין יש לנו את כבוד ה', שמזבח הקטורת מסמל, במובן פייסני ומרגיע, אך גם במובן מרתיע ומאיים. שמא משהו בעבודת המקדש יהיה פסול ויצא הקצף. הקטורת תכפר. וכבוד זה מזכיר את "ונקדש בכבוד" של בני אהרן נדב ואביהו שהקריבו אש זרה על מזבח הזהב (כך לפי מקורות רבים שעוד נראה).

¹⁰ זה הפשט. שהייתה בו אש קטנה, שאגב נלקחה ממזבח הקרבנות החיצוני שהכהן היה חותה גחלים במחתה. אבל הדרש לא כך. ראה מסכת עירובין יט א: "אמר ריש לקיש: פושעי ישראל אין אור גיהנם שולטת בהן, קל וחומר ממזבח הזהב - מה מזבח הזהב שאין עליו אלא כעובי דינר זהב, עמד כמה שנים ולא שלטה בו האור, פושעי ישראל שמליאין מצות כרמון שנאמר: כפלה הרמון רקתך... על אחת כמה וכמה".

¹¹ נראה שספורנו הולך בשיטת רמב"ן (ואבן עזרא), אך אנחנו עדיין שואלי מהו הכבוד הזה אשר ניתן לאחר כל הקרבנות? מה חסר בהם? השכינה כבר שם, כבוד ה' במעשה הקרבנות כבר נמצא, מהי תוספת כבוד זו? האם אפשר שיש בה דבר שישרוד גם אחרי שתבנית המשכן וכליו ומעשה הקרבנות יחדלו? ראה גם דברי חזקוני שהתקשה גם הוא במיקום פרשתנו ואלה דבריו: "ועשית מזבח מקטר קטורת - לא הזכירו עד לאחר מזבח העולה, לפי שרוצה לומר לא תעלו עליו עולה ומנחה ונסך. ומשה הזכירו לישראל אחר המנורה, וכן במעשה לפי שרוצה לומר בהטיבו את הנרות יקטירנה, ואומר ובהעלות אהרן את הנרות בין הערבים יקטירנה". הנרות שרדו כידוע גם לאחר חורבן הבית, ראה דברינו אבל הנרות לעולם בפרשת בהעלותך. האם גם ממעשה מזבח הקטורת שרד משהו עד ימינו?

¹² ראה שם שמיד בסמוך אומר הרמב"ם שאיננו מבין את טעם השולחן: "אבל השלחן והיות עליו הלחם תמיד לא אדע בו סבה, ואיני יודע לאיזה דבר איחס אותו עד היום".

¹³ ראה מסכת יומא לט עמוד ב: "עזים שביריחו היו מתעטשות מריח הקטורת, נשים שביריחו אינן צריכות להתבשם מריח קטורת, כלה שבירושלים אינה צריכה להתקשט מריח קטורת".

¹⁴ הרמב"ם לשיטתו שכל עבודת הקרבנות מקורה בחטא העגל שאולי אילולא קרה לא היינו מצווים עליה (מורה נבוכים חלק שלישי פרק לב, ראה דברינו על דברי עולה וזבח בפרשת צו). עכשיו שנצטוונו, יש להכחיש ריחם הקשה של הקרבנות שהנפש בורחת ממנו, בריח הקטורת שהנפש מתרחבת בה. ועל כך יצא קצפם של רבים, ראה למשל דברי אברבנאל בשמות כה א, שתמה על הרמב"ם ושואל: אם כך, מדוע הקטורת היא בתוך ההיכל, הרי ריח הקרבנות היה בחוץ, בעזרה? וראה עוד רבינו בחיי בפירושו לשמות ל א, שמביא את דברי הרמב"ם שהבאנו לעיל ומסיים: "... וכיון שבאר לנו הרב בכאן ענין הקטורת בסודו, מעתה ראוי לכל משכיל להרחיק דעת הרמב"ם שכתב בזה בטעמי המצות, כי לפי שהיה אהל מועד מקום ששם מחתכין נתחי הקרבנות ורוחצין הקרבים על כן צוה להקטיר באותו מקום כדי להסיר ולדחות אותו הריח, ושיהא הריח הטוב מתגבר ועולה במקום ההוא גם בבגדי המשרתים שם. והנה הרב הכריחו לומר כן הדרך אשר דרך בה בשאר המצות, אבל חס ושלום שנתלה העקר הגדול שבסוד הקטורת שחייבה עליו התורה כרת לעושה כמוהו כמתכונתו בטעם החלוש הזה, ובענין נדב ואביהו אבאר לך סוד הקטורת אם יהיה אלהים עמדי".

אור החיים שמות פרק כה פסוק ט

ומזבח הזהב מצינו (מ"א ז') שעשה שלמה אחר וגנו לשל משה ... וצריך לדעת למה גנו של משה: ונראה כי התורה רמזה הדבר במה שעקרה סדר מצות מזבח הזהב ממקום שהיה ראוי לצוות עליו, כי תמצא כי מתחילה התחיל בארון ואחר כך הכפורת ואחר כך השולחן ואחר כך המנורה ואחריהם המשכן יריעיו קרשיו עמודיו אדניו ואחרי מוזהב החיצון ואחרי חצר המשכן ... ואחר כל זה ציוה מזבח הזהב, ויש בזה הרגשה גדולה בשינוי גדול כזה. ורמז בזה שדינו משונה מכל המשכן וכליו כי המשכן וכליו הראוי לבית עולמים ישמש לבית עולמים כגון השולחן והמנורה ... שהיו משמשים בבית עולמים ... גם מזבח החיצון שלא היה בו הקפדה אלא בריבוע ובמקדש היו צריכין לעשותו גדול לצד הצורך. אבל מזבח הזהב הגם שלא תשתנה עבודתו שהוא הקטורת ... אף על פי כן לא ישמש בבית עולמים ועשה אחר וגנו לחלוטין.¹⁵

מסכת חגיגה דף כו עמוד ב

כל הכלים שהיו במקדש יש להם שניים ושלישים, שאם נטמאו הראשונים - יביאו שניים תחתיהן. כל הכלים שהיו במקדש טעונין טבילה, חוץ ממזבח הזהב, ומזבח הנחשת, מפני שהן כקרקע ... מזבח הנחושת - דכתיב: "מזבח אדמה תעשה ליי". מזבח הזהב - דכתיב: "המנורה והמזבחות" - איתקוש מזבחות זה לזה.¹⁶

משנת רבי אליעזר פרשה יב עמוד 234

גדולה היא התפלה, שהקשה הכתוב לקטורת. בוא וראה מה הקטורת חביבה, שציונו הקב"ה לעשות לשלשה עשר מיני קרבנות מזבח אחד ולקטורת מזבח בפני עצמה. חביבה היא הקטרת, שעל בטילתה נענש אחז, שנאמר גם סגרו דלתות האולם, וקטרת לא הקטירו. חביבה היא הקטרת, שארבע עשרה קרבנות ישראל מקריבין ביום הכפורים, ואין כהן גדול שואל צרכו אלא בשעת הקטרת, שנאמר ונתן את הקטרת על האש לפני יי. מניין שבאותה שעה היה מתפלל, שנאמר תכן תפלתי קטרת לפניך. מפני מה הקטרת חביבה כל כך. שאינה באה על חטא. שכל הקרבנות יש להן במה יתלו, אבל הקטרת אינה באה על חטא.

מדרש תנחומא (ורשא) פרשת תצוה סימן יד

(יד) ועשית מזבח מקטר קטרת מהו קטרת ק' קדושה ט' טהרה ר' רחמים ת' תקוה, אמה ארכו ואמה רחבו וגו' ואמתים קומתו מה עסקו של מזבח הקטרת, כיון שעשו אותו מעשה בקש הקדוש ברוך הוא לכלותו ועמד משה בקש עליהם רחמים כמה שנא' (שמות לב) ויחל משה את פני ה' ונחבט בקרקע עד שנתרצה לו הקדוש ברוך הוא שנאמר (שם /שמות ל"ב/) וינחם ה' על הרעה אמר משה רבשי"ע הרי כבר נתרצית מי מודיע לבאי עולם שאתה נתרצית לישראל, א"ל ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם ויהיו מקריבין לי קרבנות בתוכו ואני אקבל מהם את הכבש אחד תעשה בבקר ואת הכבש השני תעשה בין הערבים שני תמידים אלו בכל יום, ואם תאמר יש לפניי אכילה ושתייה, האוכל בשר אבירים ודם עתודים אשתה אם ארעב לא אומר לך כי לי תבל ומלואה כי לי כל חיתו יער (תהלים נ) אלא מכל קרבנותיהם איני רוצה אלא הריח וכאלו אכלתי ושתיתי שנאמר (במדבר כח) את קרבני לחמי לאשי ריח ניחוחי תשמרו, תדע לך שמזבח העולה שהיה לקרבנות היה נתון בחוץ ומזבח הקטרת שהיה לריח נתון בפנים לפיכך נאמר למשה ועשית מזבח מקטר קטורת.

מדרש תנחומא (ורשא) פרשת תצוה סימן טו

ועשית מזבח מקטר קטרת, זש"ה שמן וקטרת ישמח לב (משלי כז) הכתוב הזה מדבר בהקב"ה ובישראל כיצד בשעה שהיה כ"ג נוטל את הקטורת באותה מחתה ביום הכפורים ונכנס לפני ולפנים בבית קדש הקדשים שכן כתיב (ויקרא טז) ולקח מלא המחתה גחלי אש מה כתיב שם ונתן את הקטרת על האש לפני ה' וכסה ענן הקטרת

¹⁵ ראה גם רש"י מלכים א ו כ במקדש שלמה: "ויצף מזבח ארז - הוא מזבח הקטרת ותמיה אני ושל משה למה נגנז". פרשת מזבח הקטורת נכתבה בנפרד, משום שמזבח הקטורת שעשה משה נגנז עם הקמת המקדש ע"י שלמה ולא זכה להיכנס לבית העולמים (שאר הכלים נגנזו עם חורבן בית ראשון והארון עוד בימי יאשיהו). אבל זו עצמה השאלה: מדוע נגנז מזבח הקטורת?

¹⁶ יש דימיון בין המזבחות אשר הוקשו זה לזה. לדין קבלת טומאה דינם שווה, אין הם מקבלים טומאה לעולם ולפיכך אין להם גיבוי, היינו לא עשו להם עותק שישמש אם הראשון נטמא. אבל במהות מטרותם מודגש ההבדל ביניהם: "ועשית מזבח מקטר קטורת. זה מזבח הזהב, שהוא להקטיר ולא להעלות עליו עולה ומנחה" (מדרש אגדה בובר שמות פרק ל) ובתורה עצמה: "ועלה ומנחה ונסף לא תסכו עלי" (שמות ל ט). מזבח העולה היה מכוסה בשעת המסעות בבגד ארגמן המסמל את דם הקרבנות ואילו את מזבח הזהב כיסו בבגד תכלת (אבן עזרא לט א, רבינו בחיי במדבר ד ה), כמו המנורה, שהוא צבע הרקיע וכסא הכבוד (מקורות רבים).

מהו וכסה לשון מחילה הוא כענין שנאמר (תהלים פה) כסית כל חטאתם סלה, וכשהיה ענן הקטרת מתמר ועולה ופונה למעלה ונעשה כאשכול היה יודע שנתכפרו עונות ישראל שנאמר (שה"ש = שיר השירים = א) אשכול הכופר דודי לי אם נעשה כאשכול ענן הקטרת והיה מתמר ועולה היה יודע שנתכפר לישראל ושנתקבלו מעשיו ואם לא כסה ענן הקטרת היה יודע שהוא מת שנא' וכסה ענן הקטרת את הכפרת אשר על העדות ולא ימות (ויקרא טז) נמצאת אומר שכ"ג וכל ישראל מרתיחים בשעה שכ"ג נכנס לפני ולפנים עד שהיה יוצא בשלום, כיון שהיה יוצא היתה שמחה גדולה בישראל שנתקבל ברצון שנאמר (משלי כז) שמן וקטרת ישמח לב, שמן זה כ"ג שנמשח בשמן המשחה, וקטרת אלו ישראל שהיו רואין ענן הקטרת שהיתה מתמר ועולה והיו שמחין הוי שמן וקטרת ישמח לב

שבת שלום

מחלקי המים

מים אחרונים: יש לעיין עוד בגלגולו של המזבח שהחל כציווי מזבח אדמה תעשה לי ואפשר גם אבנים, ונעשה אח"כ מזבח הנחושת ובתוכו אדמה. ובא בסוף כל הכלים, בפרשה בפני עצמה מזבח זהב. שלמה עושה מזבח זהב מצופה ארז, והיום חזרנו בבית הכנסת למזבח אדמה ואבנים והקטורת היא תפלתנו: "תִּכּוֹן תְּפִלַּתִּי קִטְרֵת לְפָנֶיךָ מִשָּׂאת כְּפִי מִנְחַת עֲרֵב" (תהלים קמא ב). ראה דברינו בכל המקום אשר אזכיר את שמי.